

Přemysl Pitter a jeho služba smíření

Pavel Neústupný, Berlín

Přednáška pro 'Pitterův dětský den' na zámku Depold v Kanicích u Domažlic 28.5.2016

1. Životní data a pole působení (2) a j.

Přemysl Pitter (1895-1976) se narodil 1895 v Praze a dosáhl dospělosti ještě před 1. světovou válkou. Nastoupil jako dobrovolník vojenskou službu v rakousko-uherské armádě. Toužil po intenzivnějším životě než byl život v civilu, po dobrodružství a snad i po hrdinských skutcích. Jeho zklamání bylo obrovské. Z hrůz války, kterou léta viděl kolem sebe, 'se tehdy málem zbláznil'.

Měl ale štěstí: zůstal 'nezaslouženě' na životě. Toto trauma se mu stalo náboženským zážitkem, snad vůbec nejsilnějším v celém jeho dalším životě. Později popsal moment, kdy ho oslovil hlas shůry a osvobodil ho následujícími slovy z utrpení fronty: 'Život už nepatří tobě, ale mně – a službě lidem, záchraně hynoucích'.

Kvůli svým zážitkům z války se stal Pitter pacifistou a působil aktivně v evropském mírovém hnutí. Těžištěm jeho činnosti zůstala ale sociálně charitativní oblast. Skrz svůj osobní příklad získal pomocníky, kteří věřili stejně bezpodmínečně jako on sám. Půl století stála po jeho boku Švýcarka Olga Fierzová (1900-1990) jako jeho nejbližší spolupracovnice. Pitter chtěl žít v celibátu, s čímž byla Olga srozuměna a zůstali neoddáni.

Vydávali časopis Sbratření (1924 -1942) (10). V polovině dvacátých let začali práci s dětmi a mládeží z chudých čtvrtí Prahy, jako byl na př. Žižkov, a v r. 1933 zahájil svou činnost jejich 'Milíčův dům' (3).

V r. 1938 byla otevřena ozdravovna 'Domov' v Mýtě u Rokycan, kterou vybudovali z dobrovolných příspěvků. Umísťovali zde nejprve děti z Milíčova domu v Praze a vzápětí děti českých a německých uprchlíků ze zabraných Sudet. Během okupace pomáhal Pitter židovským rodinám a poté, co byly židovské děti z ozdravovny v Mýtě povolány do transportů, posílal jim potravinové balíčky do koncentračních táborů.

Po válce si chtěl Pitter odvézt 'své' děti z Terezína, ale ty už nebyly na živu. Přivezl do Prahy tucty jiných zubožených židovských dětí a staral se o ně se svými spolupracovníky. Ubytoval je postupně v pěti zámcích ve středních Čechách, které obdržel od zdravotně sociální komise České národní rady. Přeměnil zámky Štířín, Olešovice, Kamenice, Lojovice a penzion v Ládví na ozdravovny.

Tím začala „Akce zámky“ (15.5.1945 – duben 1947), kterou se zapsal Pitter s jeho spolupracovníky do historie 20. století.

Pitter kritizoval poválečné násilí na Němcích a nelidské zacházení s Němci v českých internačních táborech a začal přibírat do zámků zubožené německé děti z těchto táborů.

(O tom pojednává detailněji další část přednášky a promítнутý film.)

Akcí zámky prošlo během dvou let 810 dětí, z nichž polovina byly děti německé.

Po komunistickém převzetí moci v únoru 1948 převzal Milíčův dům Ústřední národní výbor, 1950 byly Pitterovi zakázány veškeré projevy, na jaře 1951 je zbaven funkce ředitele Milíčova domu, je předvolán k prokurátorovi a měl být transportován do uranových dolů. 26.8.1951 utíká do Západního Berlína. Spolu s Olgou Fierzovou působí v letech 1952 až 1962 jako sociální pracovník a laický kazatel v uprchlickém táboře Valka u Norimberku. Spolupracuje s BBC a Rádiem Svobodná Evropa.

V r. 1966 obdržel izraelské vyznamenání „Yad Vashem“ a jeho jméno s čestným titulem Spravedlivého mezi národy bylo zvěčněno na Hoře vzpomínek v Jeruzalémě. Od r. 1962 tráví posledních 14 let svého života spolu s Olgou Fierzovou poblíž Zürichu ve Švýcarsku. Vydávají

exilový časopis „Hovory s pisately“ (11), články a knihy.

V r. 1973 obdržel Pitter Záslužný kříž I. třídy Spolkové republiky Německo, 1975 čestný doktorát teologie curyšské univerzity. 1974 vychází v exilu české vydání knihy Duchovní revoluce v srdci Evropy (12). V Českoslovenku je Pitter do pádu komunismu v r. 1989 poměrně neznámý, v r. 1991 dostává in memoriam Řád T. G. Masaryka III. třídy.

Zajímavý pohled na vztah a poměr Pittera k Němcům podává německý autor W. Oschlies (4).

2. Pitter líčí a komentuje excesy proti Němcům 1945

2a) Květen 1945 v pražských ulicích

Pramen: Kosatík (7), str. 190-191

„Na Poříčí proti Ymce procházely Němky, mladé i stařeny, se zdviženýma rukama kordonem lidí, kteří do nich mlátili latěmi a býkovci. Zvolal jsem: „Lidé, mějte rozum!“ Vyvázl jsem jenom zázrakem.

Na Floře týrali lidé Němku dvě hodiny, načež ji vlekli ulicemi za nohy, hlavou po dláždění, u Olšanského rybníka ji polili benzínem a zapálili. Viděl jsem táhnout ze Žižkova lidi na Václavské náměstí, kteří na sebe volali: 'Jdem opíkat zajíce!' To znamená upalovat Němce. Podle očitých svědků visela jich tam celá řada hlavou dolů. Byli to mně známí lidé, kteří mne tam posílali, abych se tam šel honem podívat, dokud se ještě pečou.“

Vymodlené osvobození, přivolávané po celých šest let, dopadlo jinak, než si Pitter přál. Proměnilo se v mravní tragédii českého národa, na níž nic nezměnilo, že si ji skoro nikdo neuvědomoval, naopak skoro každý plesal.

Pitter byl erupcí české krutosti zdrcen tím spíš, že ji pravděpodobně vůbec nečekal. Zdá se, že až do poslední chvíle 9. května měl Pitter o Česích mnohem lepší mínění a nedokázal si představit, že by příslušníci „národa Masarykova“, jak jim nepřestával říkat, byli schopni rozejít se se svým mravním vzorem do důsledků.

Teď však najednou, konfrontovaný s krví a pachem lidské spáleniny v ulicích, dospěl k závěru, že Češi, v třicátých letech a hlavně za války k Němcům tak kritičtí, klesli na úroveň, která se od té nacistické v ničem nelišila – a že tak mravně hluboko v dějinách, pokud paměť sahala, dosud nebyli.

2b) Pitterův dopis z 1. října 1945

Pramen: Dopis P. Pittera A. Pecháčkové do Strážnice 1.10.1945. Text č. 6 v (9).

V hloubětínském táboře museli stát lidé před výslechem až šest hodin v červencových vedrech před baráky a když padli, byli mlácení pažbami, stráže do nich kopaly, dávali jim škatulky od sirek na nos, a komu spadla toho odvlékaly do umývárny a řezaly do krvava. To všechno dělali naši lidé. A kdo to byli, které takto mučili? Snad esesáci či gestapáci? Nikoli, ti skoro všichni utekli již před kapitulací anebo odešli klidně podle ujednání kapitulčního s celými rodinami a vojskem. ... A kdo byli ti, co zůstali a takto strašně pykali za viny šílených nacistů? Ženy, děti, starci, stařeny, lidé, kteří byli v Německu vybombardováni a k nám se dostali jako „národní hosté“. Dále spousty chudých vesničanů ze Slezska, kteří museli prchat před blížící se válečnou frontou. Dále lidé, jejichž byt se někomu líbil a na něž stačilo nedoložené udání nějaké hokyně, které se teď ukazuje jako vyľhané. Na těchto lidech a jejich celých rodinách se vybíjely pudy a vášně českých nacistů s páskami revoluční gardy a jiných podobných útvarů ... A jedťe se ještě podívat na Hagibor a budete v pekle, kde hlady umírají dospělí i děti ve špíně a v zamořených barácích.

2c) Pitterův dopis z 1. října 1945

Pramen: Dopis P. Pittera A. Pecháčkové do Strážnice 1.10.1945. Text č. 5 v (9).

Jan Glutz z Brna (je položid) byl českými strážemi během čtyř dnů zvolna utlučen. Když omdlával, byl vždy polit vodou. Jednomu na půl ochrnutému byla výstřelem do úst rozdracena přední půlka hlavy. Důvod: že prý chtěl utéct. Kartotéka ukazuje, že 80 % dětí zemřelo hladu. Dr. Hegemanová byla českou stráží zbita bičem, ježto si otevřela v noci okno... Když během týrání řekla: „Cožpak nevěříte v boha?“ zkopala ji stráž do břicha (žena byla v osmém měsíci těhotenství) se slovy: „Já ti toho pánaboha vyženu.“

3. Akce zámky

Pramen: Text P. Pittera z knihy Nad vřavou nenávisti (8), str. 59-61

Když osobní lékař prezidenta Edvarda Beneše přijel navštívit děti z koncentračních táborů v našich zámcích, byl pln vděčnosti a nabídl mi oplátkou svoje služby. Tu jsem jej požádal, aby se mnou zajel do Raisovy školy, kde jsem mu ukázal hladem umírající kojence. Prosil jsem ho pak o přímluvu u prezidenta, aby se dostávalo německým dětem mléka. Avšak ani prezidentovi nebylo možno něco změnit na ustanovení ministerstva vnitra a výživy, která již byla v rukou komunistů.

V zdravotně-sociální komisi Zemského národního výboru jsem vylíčil otřásající poměry v Raisově škole. Působilo to jako sprcha na některé členy, opojené ještě revolučním nadšením. Nicméně bylo málo naděje na brzký úspěch mých zákroků.

V té době se obnovovalo ministerstvo sociální péče. Tam jsem se poprvé setkal s porozuměním a podporou. Dostal jsem povolení, abych směl převzít všechny choré a opuštěné německé děti do našich ozdravoven.

Zámek v Lojovicích jsme přeměnili na izolační nemocnici pro německé děti. Již 26. července (1945) tam mohlo být dopraveno prvních třicet dětí z Raisovy školy.

Nikdy nezapomenu, jak jsme tehdy tyto téměř umírající děti vezli starým autobusem Červeného kříže, jak jsme je nejprve rozložili na zelený trávník zámeckého parku, kde zůstaly apaticky ležet, jak se potom pomalu zotavovaly a téměř všechny uzdravily.

Takto byla zahájena druhá kapitola „zámecké éry“. Během dvou let našlo přes čtyři sta německých dětí z českých internačních táborů záchranu a ochranu v zámeckých domovech a dosáhlo po našem dlouhém a úmorném pátrání po jejich rodinných příslušnících i konečného spojení s nimi.

Nejen v Raisově škole trpělo v létě 1945 mnoho matek a dětí. Ve Velké Praze bylo na třicet internačních táborů pro Němce a kolaboranty asi s deseti tisíci dospělých a patnácti sty dětí.

Nejhorší to bylo na Sokolském stadioně (Strahov), kde tisíce lidí muselo spát na holé zemi pod širým nebem, bez pokrývek. Těžce nemocní a děti leželi v nevýslovné špíně, trápeni hmyzem, na parném letním slunci. Nejen záchody, ale i cesty k nim byly pokáleny nemocnými úplavicí. Nemohli se dále dovléci a zůstali ležet ve vlastním výkalu. Mezi nimi jsme našli starého univerzitního profesora, přítele prezidenta Masaryka, který jej kdysi povolal z Německa na pražskou univerzitu.

Znal jsem se s chotí pražského primátora paní Vackovou, ušlechtilou ženou a oddanou komunistkou. Zavedl jsem ji prostě na stadion. Div neomdlávala zděšením. Poslala mě pak znovu na stadion s dvěma pohlaváry z ministerstva vnitra, pod jehož pravomoc odsunová střediska spadala. Tábor byl skutečně v několika dnech zlikvidován a osazenci rozvezeni na různá místa na venkově.

Stížnosti ze zahraničí se množily, a tak jsem byl zdravotně-sociální komisí Zemského národního výboru pověřen kontrolou internačních táborů a odsunových středisek a požádán o zprávu. To mi zjednálo přístup do mnohých táborů a odhalilo strašlivé poměry, které jen málo Čechům byly známy. Na mnohých místech nedostávali internovaní ani „židovské přiděly“, které jim patřily. Zvůle i zlovůle panovaly všude. Ukázalo se, že jen malé procento internovaných byli aktivními nacisty. Žádal jsem ve své důvěrné zprávě, aby byli ve smyslu prohlášení minister-

ského předsedy ponechání v táborech jen oni Němci, kteří byli skutečně činnými členy Hitlerovy strany.

Všemocné ministerstvo vnitra si nedalo líbit takové kritické zasahování. V denním tisku se objevily znetvořené úryvky z mé důvěrné zprávy. Zemský národní výbor byl vyzván, abych byl „pro přátelství k Němcům“ z komise vyloučen, což se také stalo.

To bylo v raném podzimu 1945. Co se teď stane se zámky, které mi Národní výbor odevzdal ve správu? Co bude s dětmi, které se tam zotavovaly? Zejména německé děti budou postiženy. Ministerstvo vnitra je zajisté neponechá v péči „nespolehlivé“ soukromé osoby, jakou jsem se nyní stal. Byla všechna námaha o jejich záchranu marná?

Zdrcen jsem šel na ministerstvo sociální péče, kde jsem měl cosi vyřídit. Do místnosti vstoupil přednosta odboru pro péči o mládež dr. Stanislav Kohout a ptal se mne na „moje dětičky“. „Právě jsem byl zbaven veškeré pravomoci.“

Vzal mě do své pracovny. Seděli jsme oba mlčky proti sobě dlouhou dobu. Připadalo mně to jako tryzna. Pak vstal a povídá:

„Ministerstvo sociální péče převezme všechny zámky a vás jmenuje správcem. Zároveň vás pověřuji péčí o matky a děti z internačních táborů až do jejich odsunu za hranice. Náš dr. Šťastný bude spojovacím orgánem s ministerstvem.“

Nemohl určit schopnějšího člověka, než byl dr. Šťastný, který se mi brzo stal vzácným přítelem. Pro svůj židovský původ uprchl před Hitlerem do Anglie; příslušníci jeho rodiny zahynuli. Že měl pečovat o děti národa, který se tak těžce proto Židům provinil? S jakou láskou na ně myslil, vím snad jen já a jeho choť, kterou si později vybral z mých spolupracovnic.

Co se tedy jevilo z počátku jako neštěstí pro naše děti, změnilo se rázem v požehnání.

4. Film „Milujte své nepřátele“ (1)

Promítnutí tří vybraných úryvků, celkem 16 minut.

5. Otázka česko-německá

Pramen: P. Pitter, 1963 (11)

„Hledím-li na otázku sudetoněmeckou, zjišťuji toto: problém nepovstal najednou, vznikl nepravým jednáním na obou stranách a vyvrcholil v bezohledném, krutém šovinismu za války i po ní. Před Bohem a dějinami zhřešili jsme všichni a nevedlo by k ničemu, kdybychom si měli navzájem vyčítat, kdy a na které straně byly chyby větší. Jde nyní pouze o jediné: vyznat svou vinu, prosit Boha za odpuštění a usilovat s jeho pomocí o odčinění a nápravu. Zdůrazňuji: svou vinu, ne vinu toho druhého, a to bez ohledu na to, zda ten druhý také svou vinu vyznává. Odpovídáme každý za vlastní hříchy.“

Poslední náš hrozný hřích proti Bohu, lidskosti a národním ideálům byl hromadný odsun českých Němců. Správné, myslím, bylo odsunouti ty Němce, kteří se osobně provinili a jimž byla vina řádnými soudy prokázána. Možná, že by jich bylo hezkých pár tisíc, možná i desítek tisíc, avšak nebyl by trestán kolektivně celý několikamilionový národ, včetně dětí, nemocných, starců a stařen. Takovýto odsun o sobě je něco tak bezohledného, surového a nesmyslného, že bylo k tomu třeba psychologické posedlosti mas českého národa, aby byl proveden.

Nemyslíte, že takovýto čin musí mít následky? A právě těch se národ bál a bojí, a proto se raději uchýlil pod záštitu jiné ďábelské moci, která ho podněcovala a nyní zcela opanovala. Takto vzápětí přišla odplata, která jinak v dějinách dává na sebe dlouho čekat. Nacisté svá zvěrstva prováděli pyšně ve jménu německé nadřazenosti národní a rasové, ve jménu svého novodobého pohanství. Jakými jmény se však před celým světem pyšnil národ český? Nebyli to Hus, Komenský, Masaryk, demokracie, humanita? Od nacistů nikdo nic dobrého neočekával. Ale od národa českého? Kde je tedy větší morální vina?“

6. Literatura a film k této přednášce a k Přemyslu Pitterovi všeobecně

- (1) Milujte své nepřátele (Liebet eure Feinde / Love Your Enemies)
Příběh Svýcarky a Čecha, kteří změnili stovkám lidí život
Dokumentární film, Režie Tomáš Škrdlant
DVD, česky/německy, podtitulky CZ / DE / EN, 76 minut, s tříjazyčným doprovodným textem Pavla Kosatíka (2).
Vydavatel: Farní sbor ČCE Praha-Dejvice, Film & Soziologie, 2013, Dr.Zikmunda Wintra 15, 16000 Praha 6
- (2) Pavel Kosatík: Nesnadný Čech a Evropan Přemysl Pitter
Doprovodná tříjazyčná brožura k DVD „Milujte své nepřátele“ (1), str. 1-6.
- (3) Milíčův dům Přemysla Pittra na pražském předměstí – příklad česko-německo-židovského soužití
Magdaléna Faltusová, Pedagogické muzeum J.A.Komenského v Praze, 2008, ISBN 978-80-86935-07-2
Tříjazyčná brožura s fotkami, 56 stran
- (4) Wolf Oschlies: Přemysl Pitter a Němci
Článek, 3 strany A4
http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/19_080307.pdf
- (5) Olga Fierzová: Dětské osudy z doby poválečné
Záznamy ze záchranné akce přátel Milíčova domu v Praze
Vydal spolek přátel mládeže a družstva Milíčův dům v Praze 1992, 116 stran
© Verein Milidu, Zürich
- (6) Europäischer Humanist Přemysl Pitter (1895-1976)
Nationales Pädagogisches Museum und Bibliothek J.A.Komenský, Prag / München 2013
Stiftungsfonds von Přemysl Pitter und Olga Fierz, Ackermann-Gemeinde
ISBN 978-80-86935-20-1 und ISBN 978-3-924019-12-9
Begleitbuch zu der gleichnamigen Ausstellung, 104 Seiten.
- (7) Pavel Kosatík: Sám proti zlu, Život Přemysla Pittra (1895-1976).
Paseka, Praha-Litomyšl 2009, 384 stran. ISBN 978-80-7185-971-0
- (8) Nad vřavou nenávisti, Vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové
K vydání připravili Milena Šimsová a Jan Štěpán.
Vydal KALICH Praha pro Nadaci Přemysla Pittra a Olgy Fierzové, 1996. ISBN 80-7017-972-4
- (9) Tomáš Pasák: Iniciativa Přemysla Pittra při záchraně německých dětí v roce 1945 a jeho odmítavý postoj k nehumánnímu zacházení s Němci v českých internačních táborech. in: Cesta do kastastrofy. Československo-německé vztahy 1939-1947. (...)
Texty citovány v textovém souboru www.moderni-dejiny.cz
„Poměry v internačních táborech pro Němce v létě 1945 (z korespondence Přemysla Pittra)“
- (10) Výzvy a úvahy / Výběr z článků Přemysla Pittra / Sbratření 1924-1941.
Uspořádal Eduard Šimek.
Pedagogické muzeum J.A.Komenského v Praze, 2009. 140 stran. ISBN 978-80-86935-11-9
- (11) Přemysl Pitter: „Otázka česko-německá“. Hovory s pisateli, duben 1963.
Citát převzat z přednášky Jana Štěpána „Přemysl Pitter a křesťanský způsob řešení česko-německé otázky“, publikované ve sborníku Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové „Hovory 2“ (Referáty ze semináře 'Přemysl Pitter – křesťan' 1996), str. 121. Vydala Oliva, Praha 1996. ISBN 80-85942-23-2
- (12) Přemysl Pitter: Duchovní revoluce v srdci Evropy / Pohled do dějin českého národa.
Nadační fond Přemysla Pittra a Olgy Fierzové & Nakladatelství Kalich 2011. 136 stran
ISBN 978-80-7017-159-2

Na www.go-east-mission.net vychází v květnu 2016

Oproti [německé verzi](#) „Přemysl Pitter – ein begnadeter Versöhner“ z října 2015 je v české verzi pouze první kapitola změněna a zkrácena.